

Laagland Archeologie Rapport 37

IVO-Proefsleuven

**Hornbach-locatie
Enschede, gemeente
Enschede**

---

december, 2016
Versie definitief

In opdracht van:
De gemeente Enschede

Colofon

Laagland Archeologie Rapport 37

IVO Proefsleuvenonderzoek Hornbach-locatie Enschede, gemeente Enschede

Auteur: drs. J.A.M. Oude Rengerink

In opdracht van: de gemeente Enschede

Foto's en tekeningen: Laagland Archeologie

Status rapport: definitief

Controle: drs. E.W. Brouwer

Autorisatie: drs. J.A.M. Oude Rengerink

Goedkeuring bevoegd gezag: 2 december 2016

ISSN 2468-4759

Laagland Archeologie V.O.F
Ruysdaelbaan 106
5613 DL Eindhoven

Tel 040-8426796

E-mail: info@laaglandarcheologie.nl
KvK-Nummer: 60294418

© Laagland Archeologie V.O.F, Eindhoven, 2 december 2016

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers. Laagland Archeologie V.O.F. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Samenvatting	4
1 Inleiding	6
1.1 Aanleiding en onderzoeksopdracht	6
1.2 Beschrijving onderzoeksopdracht	6
1.3 Afbakening plan- en onderzoeksgebied	7
2 Regionale archeologische en cultuurlandschappelijke context	11
3 Gespecificeerde archeologische verwachting	13
4 Veldonderzoek	15
4.1 Werkwijze	15
4.2 Resultaten	16
4.2.1 Bodem en stratigrafie	16
4.3 Archeologie	18
4.4 Interpretatie en conclusie	22
4.5 Beantwoording onderzoeksvragen	23
5 Waardestelling en selectieadvies	24
5.1 Waardestelling	24
5.2 Selectieadvies	27
6 Literatuur	28
Bijlage 1 AMZ-cyclus	29
Bijlage 2 Archeologische perioden	31
Bijlage 3 Puttenoverzicht	33
Bijlage 4 Sporenkaarten van proefsleuven	34
Bijlage 5 Profielen en coupetekeningen	36
Bijlage 6 Sporenlijst	37
Bijlage 7 Vondstenlijst (N.v.t)	38

Samenvatting

In opdracht van de gemeente Enschede heeft Laagland Archeologie in oktober 2016 een archeologische begeleiding en een inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven uitgevoerd binnen de locatie van de toekomstige vestiging van een Hornbach bouwmarkt. In het zuidwestelijke deel van het onderzoeksgebied, het deel met de hoge verwachting in het zuidoosten van het plangebied, worden een bergingsvijver en een afhaalcentrum aangelegd. De bergingsvijver zal een diepte van maximaal circa 2 meter krijgen. Ter plaatse van het afhaalcentrum worden langs de wanden funderingen op poeren aangebracht. De verstoringsdiepte zal ter plaatse van de funderingspoeren circa 1 meter bedragen.

Direct voorafgaand aan het proefsleuvenonderzoek zijn er bij het onderzoek naar kabels en leidingen enkele sleufjes gegraven die ook archeologisch geïnspecteerd zijn. Bij deze inspectie zijn in twee sleufjes enkele mogelijke archeologische sporen waargenomen. Voor de volledigheid worden deze waarnemingen ook meegenomen in de resultaten van het veldonderzoek.

Bij de proefsleuven in het zuidwestelijke deel van het plangebied zijn enkele archeologische sporen aangetroffen onder een plaggendek en een oude akkerlaag. De sporen zijn gevonden in proefsleuf 1. Het betreft enkele niet nader dan in de late prehistorie dateerbare sporen van paalkuiltjes of kuiltjes met spoortjes houtskool in de vulling. Zowel in deze sporen als bij het aanleggen van het de proefsleuven en het opgravingsvlak zijn geen archeologische vondsten aangetroffen. In de overige proefsleuven zijn geen sporen aangetroffen.

De sporen komen alleen voor langs de zuidelijk rand van het zuidwestelijke gebied, direct grenzend aan de rand van de diep uitgegraven snelweg A35. Het gaat dan om een zone van circa 15 meter breed die oost-west georiënteerd langs deze weg ligt. Mogelijk heeft de vindplaats zich oorspronkelijk verder naar het zuiden uitgestrekt en is die met de aanleg van de A35 geheel afgegraven. Vermoedelijk gaat het dan om de perifere zone van deze vindplaats waarvan bij het onderhavig onderzoek nog enkele sporen zijn aangetroffen.

De aangetroffen vindplaats in het zuidwestelijke deel van het plangebied betreft een zone langs het talud van de diep uitgegraven A35. Op grond van de waarderingscriteria uit de KNA heeft deze vindplaats een lage waarde en is daarom als niet behoudenswaardig gekwalificeerd. Laagland Archeologie adviseert daarom in het licht van de voorgenomen plannen en de uitvoering daarvan (specifiek de bergingsvijver of -basin) geen verder onderzoek te laten uitvoeren.

1 INLEIDING

1.1 AANLEIDING EN ONDERZOEKSOPDRACHT

In opdracht van de gemeente Enschede heeft Laagland Archeologie in oktober 2016 een archeologische begeleiding en een inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven uitgevoerd binnen de locatie van de toekomstige vestiging van een Hornbach bouwmarkt.

De aanleiding voor het onderzoek vormt de voorgenomen herontwikkeling van het terrein ter voorbereiding van de komst van de genoemde bouwmarkt. Daartoe wordt een bestemmingplanprocedure gestart die door de gemeente wordt gedaan. Ten behoeve van het bestemmingsplan dienen archeologische waarden als onderdeel van de ruimtelijke onderbouwing te worden afgewogen.

In het onderzoeksgebied, het deel met de hoge verwachting in het zuidoosten van het plangebied, worden een bergingsvijver en een afhaalcentrum aangelegd. De bergingsvijver zal een diepte van maximaal circa 2 meter diepte krijgen. Ter plaatse van het afhaalcentrum worden langs de wanden funderingen op poeren aangebracht. De verstoringsdiepte zal ter plaatse van de funderingspoeren circa 1 meter bedragen.

Archeologische inspectie kabel- en leidingzoeksleuven

Kort voorafgaand aan het proefsleuvenonderzoek werden vier sleufjes gegraven ten behoeve van het zoeken en in kaart brengen van kabels en leidingen die in het zuidwestelijke deel liggen. Op verzoek van de opdrachtgever is er bij het uitgraven van deze sleufjes de gelegenheid te baat genomen deze te inspecteren op de aanwezigheid van eventuele archeologische sporen en vondsten. Er zijn geen archeologische vlakken aangelegd. De sleufjes zijn met een 4-tons minigraver gegraven door de firma Siers. Bij deze inspectie zijn in twee sleufjes enkele mogelijke archeologische sporen waargenomen. Voor de volledigheid worden deze waarnemingen ook meegenomen in de resultaten van het veldonderzoek.

1.2 BESCHRIJVING ONDERZOEKSOPDRACHT

Uit een voorgaand bureau- en inventariserend veldonderzoek is gebleken dat zich in delen van het plangebied zones met een hoge archeologische verwachtingswaarde bevinden.¹ Op basis van dit onderzoek is geadviseerd deze zones verder te onderzoeken door middel van proefsleuven. Het doel van het onderzoek beoogt te kunnen vaststellen of er daadwerkelijk archeologische vindplaatsen in het gebied aanwezig zijn. Het onderzoek is uitgevoerd op basis van een PvE dat is goedgekeurd door de gemeente Enschede.² In het PvE zijn de volgende onderzoeksvragen opgesteld:

1. *Zijn er in het onderzoeksgebied vindplaatsen met archeologische sporen en resten aanwezig?*
2. *Wat is de aard (complextype), omvang en fysieke kwaliteit daarvan?*
3. *Uit welke periode dateren deze?*
4. *Wat is de waardestelling middels de KNA-waarderingscriteria? Is de vindplaats behoudenswaardig?*

Voorafgaand aan het proefsleuvenonderzoek is er een inspectie geweest bij het graven van enkele zoeksleuven voor kabels en leidingen. Deze sleufjes werden gegraven om de ligging van kabels en leiding in het zuidwestelijke gebied preciezer in beeld te brengen. In overleg met de gemeente Enschede is Laagland Archeologie gevraagd om de opengelegde sleuven op eventueel aanwezige archeologische sporen en vondsten te inspecteren.

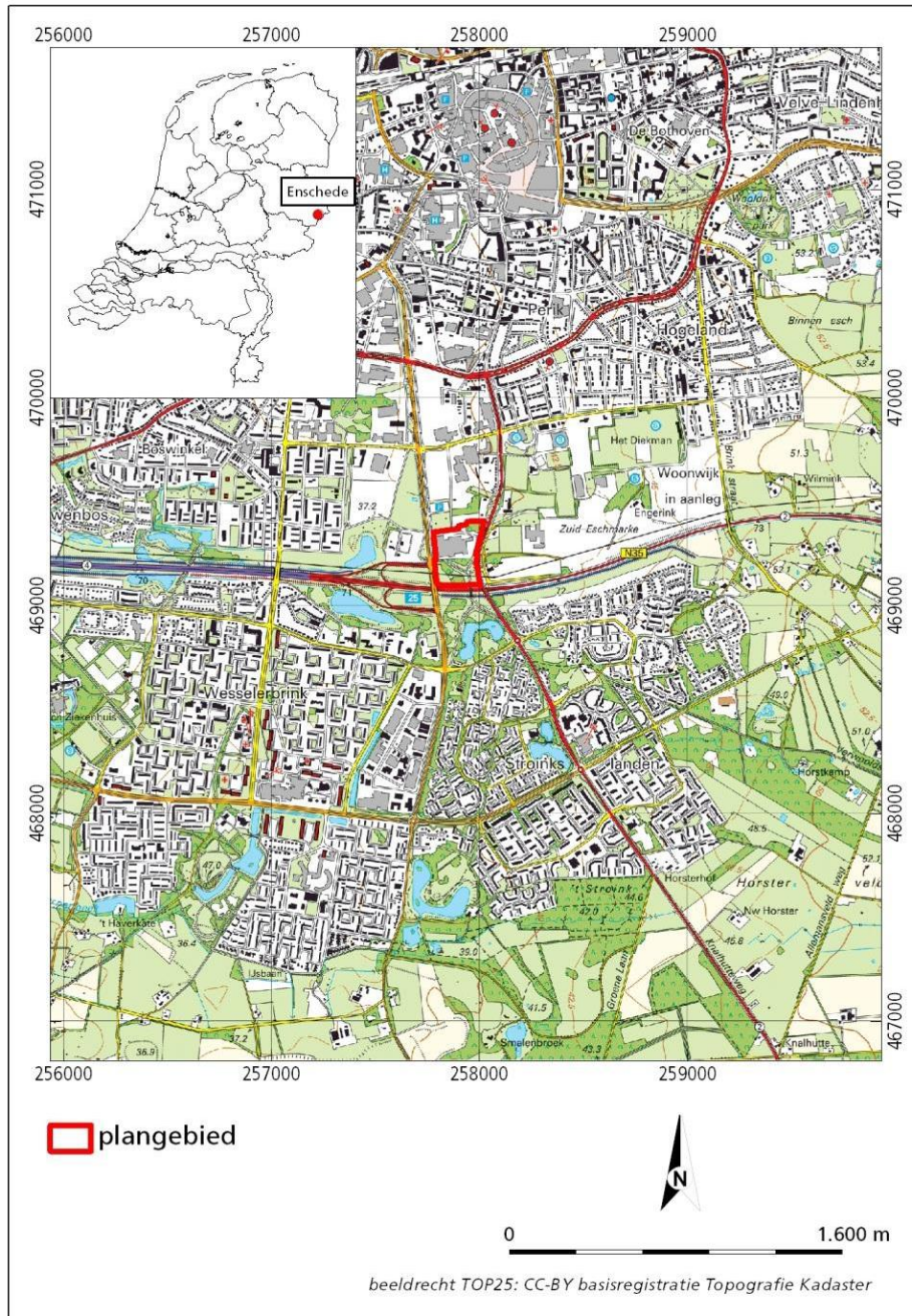
1.3 AFBAKENING PLAN- EN ONDERZOEKSGBIED

Het plangebied in zijn geheel heeft een oppervlakte van circa 6 hectare en ligt in het zuiden van Enschede, tussen de Zuiderval en de Kuipersdijk (westelijk en oostelijke grens), en de A35 in het zuiden en Het Spaansland in het noorden (afbeelding 1). Het proefsleuvenonderzoek concentreert zich op de zone met een hoge verwachting in het zuidoostelijke deel van het plangebied (afbeelding 2). In het zuidoostelijke deel daarvan is een bergingsvijver voorzien en in het centrale deel van deze verwachtingszone komt een afhaalcentrum. Ter plaatse van deze vijver en het afhaalcentrum zijn bodemingrepen voorzien die mogelijk aanwezige archeologische waarden kunnen aantasten. In het overige deel van de zuidelijke zone met een hoge archeologische verwachting zullen geen bodemingrepen plaats vinden die leiden tot aantasting van eventueel aanwezige archeologische vindplaatsen.

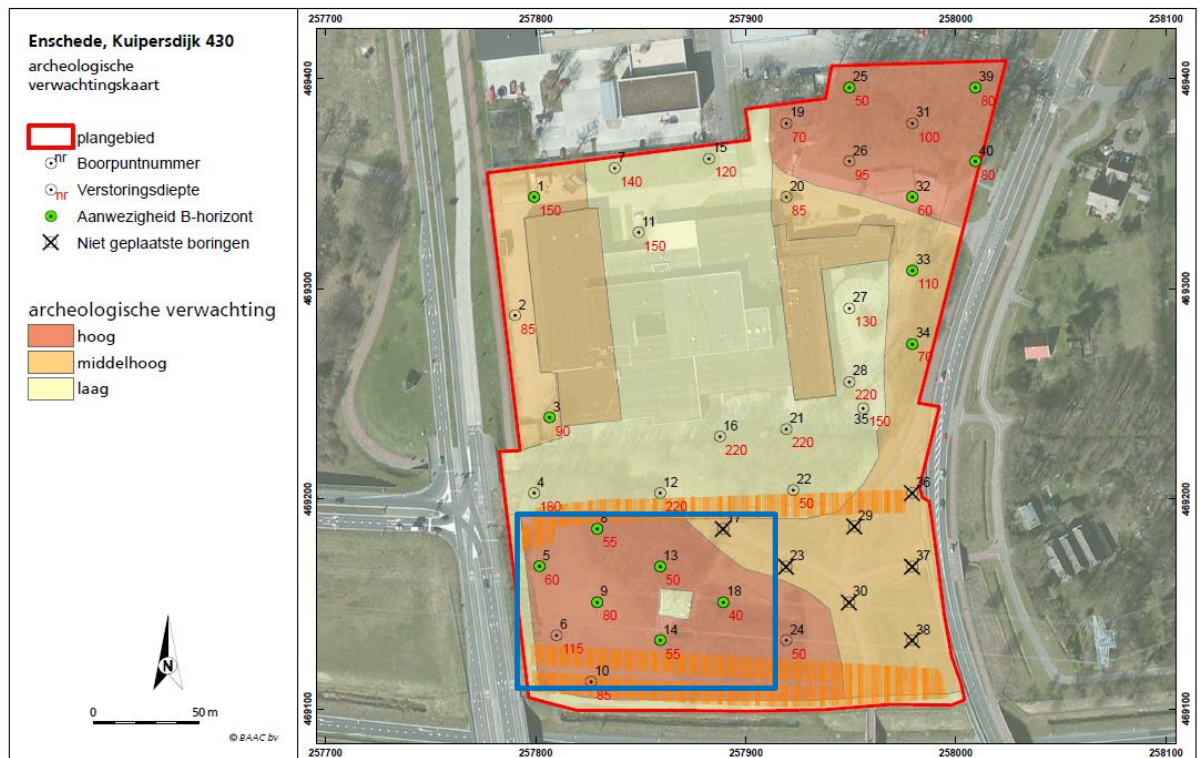
¹ Bergman 2014

² Brouwer 2016

Afbeelding 1. Ligging van het plangebied

Afbeelding 2. Onderzoeksgebied met verwachtingszones. Linksonder ligt de zone met een hoge archeologische verwachtingswaarde (onderzoeksgebied). In blauw de uitsnede met proefsleuven in afbeelding 3.

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	
Projectnaam	IVO-proefsleuven Hornbachlocatie Enschede, gemeente Enschede
Plaats	Enschede
Gemeente	Enschede
Provincie	Overijssel
Kaartblad	340
Coördinaten (centrum)	248350/463425
Oppervlakte onderzoeksgebied	ca. 1,5 ha
Omvang bodemverstoring circa	Nog niet exact bekend
Diepte geplande bodemverstoring	100 – 200 cm –mv (geschat)
Onderzoeksaanmelding Archis 3	4018712100
Uitvoerder	Laagland Archeologie VOF
Contactpersoon	J.A.M. Oude Rengerink
Adviseur namens de gemeente gemeente Enschede (bevoegd gezag)	drs. M. Nieuwenhuizen
Uitvoeringsperiode onderzoek	November 2016
Beheerder en plaats documentatie	Laagland archeologie VOF, vestiging Ootmarsum

Tabel 1. Objectgegevens.

2 REGIONALE ARCHEOLOGISCHE EN CULTUURLANDSCHAPPELIJKE CONTEXT

Geologie, geomorfologie en bodem:

Enschede ligt aan de westelijke flank van een stuwwal, gevormd in de voorlaatste ijstijd. Het onderzoeksgebied ligt nog net in een dekzandgebied, dat tot de Formatie van Boxtel wordt gerekend. Het dekzand is onder koude en droge condities in de laatste ijstijd door de wind afgezet in de vorm van paraboolduinen, vlakten en langgerekte ruggen. Geomorfologisch en bodemkundig is het onderzoeksgebied niet gekarteerd (bebouwde kom), maar door extrapolatie van aanliggende, gekarteerde zones kan worden aangenomen dat het terrein op een hooggelegen grondmorene met welvingen (3L2a) ligt (zie bijlage 1). Halverwege wordt het terrein van west naar oost doorsneden door een dekzandrug (3K14). Bodemkundig ligt het noordelijke deel waarschijnlijk in een zone met enkeerdgronden (zEZ23); het zuidelijke deel ligt vermoedelijk in een zone met zwak lemige veldpodzolen met keileem ondieper dan 120 cm (Hn21x) –mv en of beekerdgronden (Zn23), zie bijlage 2.

Op de archeologische kaart van de gemeente bevindt het onderzoeksgebied zich overwegend in een zone met een middelhoge verwachting op het aantreffen van archeologische resten. Het zuidwestelijke kwadrant ligt in een zone met een hoge verwachting.

Resultaten verkennend booronderzoek

Van de verwachte geomorfologische eenheden zijn alleen het dekzand en in een klein deel van het terrein fluvioperiglaciale afzettingen aangetroffen. Van de verwachte bodemkundige eenheden zijn restanten van een (afgetopte) veldpodzol aangetroffen en af en toe een enkeerdgrond, waarbij de eerdlaag tot het onderliggende sediment gevlekt bleek te zijn. Een deels intacte podzol (B-horizont) indiceert dat eventuele archeologische resten nog *in-situ* aangetroffen kunnen worden.

Historische geografie, geschiedenis en landschap:

Aan het einde van de 18^e eeuw is de grond ter plaatse van het plangebied deels in cultuur genomen. Het terrein is rond 1818-1832 in gebruik als bouwland, grasland, bos en heide. Binnen het plangebied is in deze periode bebouwing aanwezig. De bebouwing in en direct

ten noorden van het plangebied is het erve Lippinkhof. Dit was het hoofdhof van de goederen in de omgeving van Enschede van de graven van Solms (later van Bentheim). Het erf is voor het eerst genoemd in 1325, maar moet al veel ouder zijn. Bij een opgraving aan de westzijde van de Zuiderval zijn huisplattegronden en andere sporen aangetroffen uit de vroege middeleeuwen. Die sporen zouden kunnen duiden op voorgangers van het erf Het Kate. Mogelijk zijn rond de plek van het nu verdwenen Lippinkhof ook sporen van een (vroegmiddeleeuwse) voorganger.

Op de kadastrale minuut (afbeelding 2) staan twee boerderijen; net buiten het plangebied ligt Lippinkhof. Binnen het plangebied ligt een kleinere boerderij die waarschijnlijk een lijftuchthuis van het erf Lippinkhof vormde. Een lijftuchthuis was het onderkomen van uittredende ouders en eventuele nog thuis wonende kinderen. De boerderij werd daarbij overgenomen door de (oudste) zoon.

Rond 1900 is de heide verdwenen ten gunste van bos en bouwland. Er is een pand gebouwd dat rond 1929 alweer is verdwenen. Geleidelijk wordt het plangebied omgevormd tot weiland met uitzondering van het westelijk gelegen bouwland en het noordoostelijk gelegen bosperceel. In de jaren '50 van de vorige eeuw verdwijnt ook het bouwland vrijwel geheel. In de loop van de jaren '70 wordt dit terrein grotendeels bebouwd.

3 GESPECIFICEERDE ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING

Aard en ouderdom van de vindplaatsen

Op een escomplex dat deels binnen het plangebied valt zijn – buiten het onderzoeksgebied - sporen gevonden van middeleeuwse bewoning. Het booronderzoek in het onderzoeksgebied heeft echter geen directe aanwijzingen gevonden voor de aanwezigheid van archeologische resten. Op basis van de dekzandafzettingen en de aanwezigheid van deels intacte podzolprofielen bestaat er een gerede kans op het aantreffen van archeologische resten vanaf het midden-paleolithicum tot en met de nieuwe tijd in de top van het aanwezige dekzand.

Begrenzing en oppervlakte van de vindplaatsen

Deze paragraaf kan op dit moment nog niet concreet ingevuld worden. Het noordoostelijke deel van het onderzoeksgebied ligt echter nabij historische bebouwing; in het zuidwestelijke voormalige escomplex zijn buiten het onderzoeksgebied eerder resten uit de late middeleeuwen – nieuwe tijd aangetroffen (complextype boerderij met erf/nederzetting)

Structuren en sporen

Diepere grondsporen uit de periode neolithicum – nieuwe tijd (nederzettingen, boerderijen, greppels en putten/kuilen) kunnen plaatselijk in de intacte top van het dekzand nog intact zijn.

Anorganische artefacten

Artefacten kunnen bestaan uit (bewerkt) vuursteen, natuursteen, aardewerkfragmenten, verbrande leem, baksteen en metaal.

Organische artefacten

hout, houtskool en eventueel crematieresten/verbrand bot. Houtresten kunnen worden aangetroffen in diepere sporen in de grondwaterzone.

Archeozoölogische en botanische resten

In diepere grondsporen in de grondwaterzone kunnen macrobotanische resten worden verwacht.

Archeologische stratigrafie en diepte van vondstlagen

Tijdens het vooronderzoek zijn geen vondstlagen aangetroffen. Het potentieel archeologisch niveau wordt gevormd door een hier en daar aanwezige B-horizont. Onderstaande tabel geeft de boringen waarin een B- of BC-horizont is aangetroffen met daarbij de diepte van de betreffende lagen. De bijbehorende boorpuntenkaart is opgenomen in bijlage 3.

De diepte van de B-horizont varieert van ongeveer 50 – 150 cm –mv. Gemiddeld ligt de B-horizont op een diepte van ongeveer 80-90 cm.

De voor archeologie relevante boringen bevinden zich vooral in het noordoostelijk en het zuidwestelijk deel van het onderzoeksgebied.

Gaafheid en conservering

De gaafheid van eventuele vindplaatsen kan variëren als gevolg van de wisselende diepten van de bodemverstoringen. Meestal is alleen de oorspronkelijke A- en deels ook de E- en wellicht de top van de B-horizont opgenomen in het latere plaggendek of moderne verstoringen. In geval van vindplaatsen uit de late prehistorie ligt de archeologische waarde in de mate waarin grondsporen nog grotendeels intact zijn en in het horizontale vlak nog samenhang vertonen. Doorgaans is bij dergelijke vindplaatsen bijna nooit sprake van een intacte E- of B-horizont aangezien deze in de later akkerlaag zijn opgenomen. Indien in de resterende B-, BC- of C-horizonten nog sporen leesbaar zijn, mogen dergelijke vindplaatsen nog als 'gaaf' beschouwd worden.

Voor wat betreft de conservering van organisch materiaal zijn de omstandigheden op een dekzandrug niet gunstig. Meestal is alleen in oude, opgevulde laagten en in diepe sporen zoals waterputten vanwege de natte condities sprake van redelijke conservatieomstandigheden. Mogelijk zijn in het onderzoeksgebied nog waterputten of – kuilen aanwezig, al dan niet met houten putconstructies (kistwerk, vlechtwerk of holle boomstammen).

4 VELDONDERZOEK

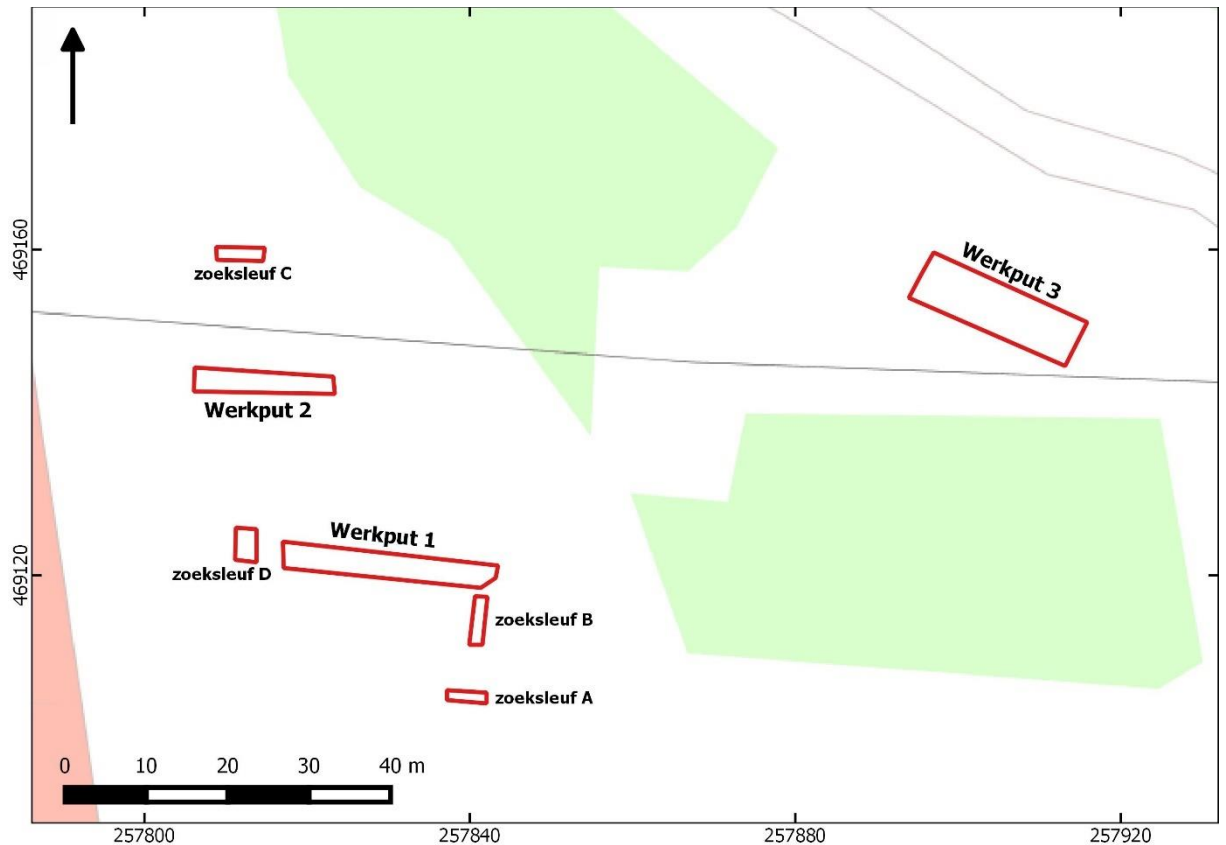
4.1 WERKWIJZE

Archeologische inspectie kabel- en leidingzoeksleuven

In het zuidwestelijke deel van het terrein zijn meerdere zoekseuffjes van circa 1 meter bij 5 meter gegraven om de horizontale en verticale ligging van de daar aanwezig kabels precies te bepalen. Dit werk werd uitgevoerd door de firma Siers, in opdracht van de gemeente Enschede. Vooruitlopend op het nog op te stellen PvE en het uit te voeren proefsleuvenonderzoek is Laagland Archeologie gevraagd om bij deze gelegenheid het betreffende graafwerk te inspecteren op eventuele archeologische resten en sporen. De archeologische inspectie van de kabel- en leidingen zoekseulf heeft plaatsgevonden op 6 oktober.

Proefsleuven

De proefsleuven zijn aangelegd conform de strategie en methoden zoals die in het PvE zijn beschreven. De locatie van de proefsleuven is aangegeven in bijlage 4. In afwijking van het puttenplan in het PvE zijn de proefsleuven 1 en 2 smaller gegraven dan in het PvE is voorgeschreven. De reden daarvoor was dat het terreingedeelte waarop deze sleuven waren gepland alleen met een minigraver bereikbaar was. Het graven van een proefsleuf van 4 bij 25 meter zou daarmee dusdanig veel tijd in beslag nemen dat het veldwerk drie keer zoveel tijd in beslag zou nemen. Daarom is in overleg met drs. M. Nieuwenhuis (adviseur archeologie van de gemeente Enschede) besloten om de sleuven 1 en 2 eerst met een breedte van 2 meter aan te leggen.. Proefsleuf 3 zou worden aangelegd ter plaatse van de oostwand van het geplande afhaalcentrum. In het veld bleek echter dat deze in het verhoogde talud van het fietspad langs de Kuipersdijk geprojecteerd was. Er is daarom besloten deze sleuf te verplaatsen in westelijke richting.

Afbeelding 3. Ligging van de proefsleuven

In totaal werd een oppervlak van ongeveer 160 m² ontgraven. Het veldwerk is uitgevoerd op donderdag 27 oktober en maandag 31 oktober.

4.2 RESULTATEN

4.2.1 BODEM EN STRATIGRAFIE

De profielbeschrijvingen zijn opgenomen in bijlage 5. Uit de profielen van putten 1 en 2 is op te maken dat de ondergrond bestaat uit matig fijn siltarm zand (dekzand) waarop een dikke eerdlaag aanwezig is. Deze eerdlaag is als een plaggendek geïnterpreteerd. Het plaggendek is gelaagd. In afbeelding 4 is een

representatief profiel te zien. De bovenste laag bestaat uit een donkergrijze matig humeuze recente bouwvoor met een dikte van circa 35 cm (s100, Aap-horizont). Het onderliggende plaggendek bestaat uit twee lagen. De bovenste laag van het plaggendek (s101, Aa1) is donkerbruingrijs van kleur. De onderste laag (s102, Aa2) is wat bruiner van kleur. Onder het plaggendek ligt een fossiele cultuurlaag die als een oude akkerlaag is geïnterpreteerd (s103). Deze laag is grijsbruin en bevat sporen van loodzand, vermoedelijk nog de resten van een E-horizont van een verploegd podzolprofiel. Onder deze oude akkerlaag ligt de overgangslaag naar de ongeroerde C-horizont (s1001) die in archeologische termen doorgaans als de 'mollenlaag' wordt aangeduid. Daaronder ligt de ongeroerde C-horizont, bestaande uit lichtgeel matig fijn dekzand.

In proefput 3 is de bodemkundige stratigrafie geheel anders. De bovenste laag bestaat uit een bouwvoor die donkerbruingrijs van kleur is en in grote delen van de proefsleuf ook recent is geroerd. In grote delen van de werkput was deze bouwvoor geroerd en op grond van de waargenomen sporen in het vlak betreft het merendeels een recent geroerde laag. De bouwvoor ligt scherp begrensd op de roestige BC-horizont van een oorspronkelijke podzolbodem in het dekzand.

Afbeelding 4. Foto van profiel 1 in werkput 2. Een gelaagd plaggendek met oude akkerlaag op een C-horizont.

Afbeelding 5. Foto van profiel 1 in werkput 3. Er is geen plaggendek aanwezig en de bouwvoor ligt direct en scherp begrensd op de BC-horizont.

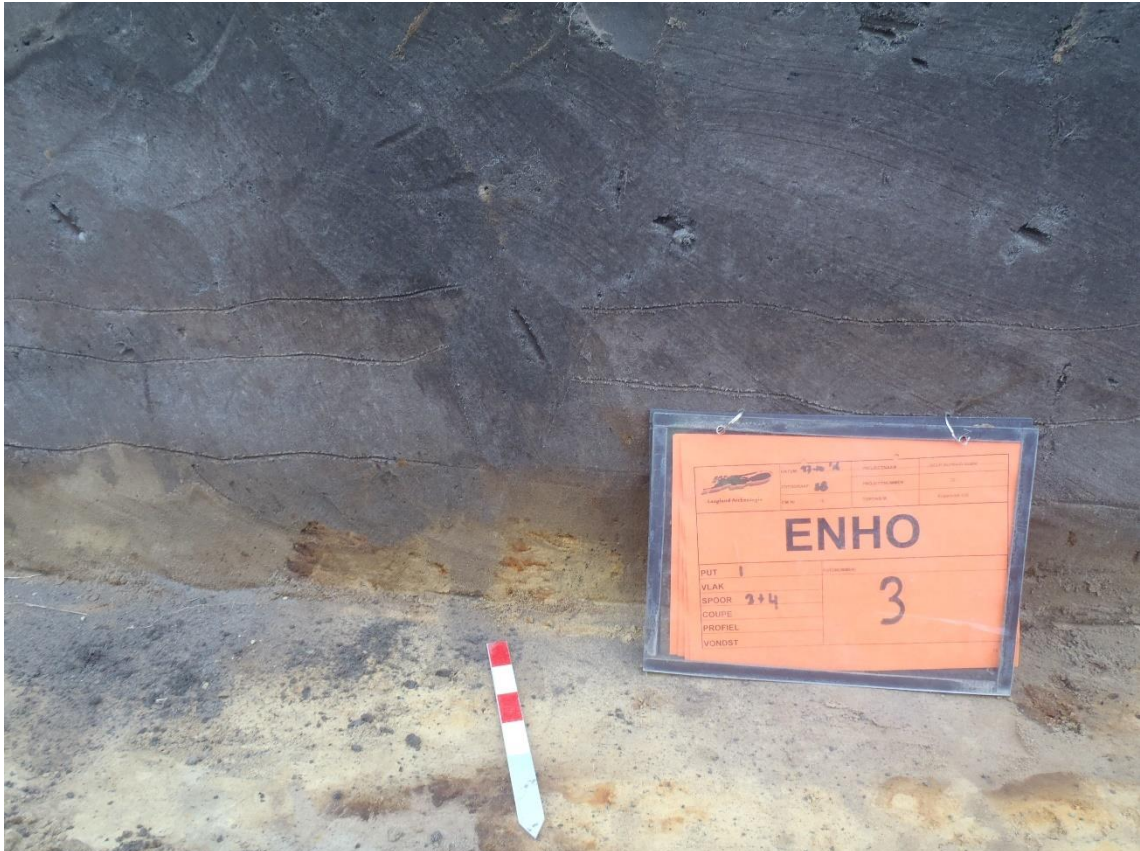
4.3 ARCHEOLOGIE

Sporen en vondsten werkputten 1, 2 en 3

In werkput 1 zijn in totaal 4 sporen aangetroffen. Het gaat om kuiltjes of paalkuiltjes. Deze zijn lichtgrijs van kleur en bevatten sporen houtskool. De sporen s1 en s2 zijn in het vlak waargenomen. Bij het couperen en afwerken zijn geen vondsten gedaan. De sporen 3 en 4 zijn waargenomen in het zuidprofiel van de sleuf. Spoor s3 ligt onder de oude akkerlaag en is afgesneden door deze laag. Het gaat om het onderste deel van een kuiltje van nog circa 10 cm diep. In het plaggendek is ook nog een v-vormig spoor aanwezig dat vanuit de bovenste laag van het plaggendek doorsteekt tot in de oude akkerlaag.

Afbeelding 6. Werkput 1. Sporen S1 en S2 gecoupeerd.

Afbeelding 7. Werkput 1. Sporen s3 en s4 in het profiel.

In het oostelijke deel van werkput 1 ligt bovendien nog een recente verstoring die het gevolg is van een kabelsleuf.

In werkput 2 zijn geen sporen aangetroffen. Voor wat betreft vondsten zijn er in beide werkputten 1 en 2 geen vondsten gedaan, bij zowel de aanleg van het vlak als in het vlak.

In werkput 3 zijn, afgezien van een grote recente verstoring en enkele kleinere recente sporen die als paalkuilen zijn te interpreteren, geen oudere sporen en vondsten aangetroffen.

Sporen in de kabelsleufjes

Bij de inspectie van de kabelsleufjes zijn enkele sporen waargenomen die vergelijkbaar zijn met de sporen s1, s2 en s3 in werkput 1. In dit geval betreft het ook enkele ondiepe kuiltjes onder de oude akkerlaag die vergelijkbaar zijn met de sporen in put 1. Ook deze sporen bevatten enkel wat houtskoolsporen. In afbeelding 8 is een foto van een dergelijk spoor te zien. Enkele sporen lijken veel jonger en zijn vermoedelijk van subrecente tijd (afbeelding 9). De randen van deze sporen zijn scherp en de vulling is wat vlekkeliger en bevat brokken grond uit het plaggendek. Uitgaande van een datering van het plaggendek in de nieuwe tijd zijn dit soort sporen mogelijk in de periode van de 16^e tot en met de 19^e

eeuw ontstaan. Net als in de proefsleuven zijn er in de kabelsleufjes geen vondsten gedaan.

Afbeelding 7. Spoor van een kuiltje in kabelzoeksleufje B.

Afbeelding 8. Subrecent spoor in kabelzoeksleufje A

4.4 INTERPRETATIE EN CONCLUSIE

Voor wat betreft de bodemkundige situatie kan gesteld worden dat in het zuidwestelijke deel van het plangebied een dik plaggendek met een oude akkerlaag aanwezig is. Onder de oude akkerlaag zijn in proefsleuf 1 en de kabelzoeksleufjes A en B enkele sporen van de onderkanten van kuiltjes of paalkuiltjes aangetroffen. Deze sporen bevatten geen vondsten maar kenmerken zich wel door het voorkomen van houtskoolfragmentjes in de vulling. Gezien de kleur van de vulling bestaat de indruk dat deze uit de prehistorie dateren, er is namelijk al aan een lichte vorm van uitloging in deze sporen. In hoeverre het om aantoonbare antropogene sporen gaat is overigens niet duidelijk. In het opgravingsvlak waren meerdere natuurlijke uitlogingsvlekken aanwezig. Bovendien zijn er bij de aanleg van de sleuven en het vlak geen enkele fragmenten aardewerk of ander vondstmateriaal aangetroffen. De houtskool in de betreffende sporen zou in theorie ook als niet-antropogeen aangemerkt kunnen worden.

De sporen komen alleen voor langs de zuidelijk rand van het zuidwestelijke gebied, direct grenzend aan de rand van de diep uitgegraven snelweg A35. Het gaat dan om een zone van circa 15 meter breed die oost-west georiënteerd langs deze weg ligt. Mogelijk heeft de vindplaats zich oorspronkelijk verder naar het zuiden uitgestrekt en is die met de aanleg van de A35 geheel afgegraven. Vermoedelijk gaat het dan om de perifere zone van deze vindplaats waarvan bij het onderhavig onderzoek nog enkele sporen zijn aangetroffen.

Voor wat betreft de datering kan er slechts een globale datering worden gegeven. Alleen op basis van de fletse kleur en de uitlogingsverschijnselen kan worden aangenomen dat de sporen uit de prehistorie moeten dateren.

Op grond van het ontbreken van sporen in proefsleuf 3 kan gesteld worden dat er in de directe omgeving hiervan geen archeologische vindplaats aanwezig zal zijn.

4.5 BEANTWOORDING ONDERZOEKSVRAGEN

1. *Zijn er in het onderzoeksgebied vindplaatsen met archeologische sporen en resten aanwezig?*

In een het zuidwestelijke deel van het onderzoeksgebied zijn langs de zuidzijde, in een zone van circa 15 meter langs het talud van de A35 sporen aangetroffen onder het plaggendek en een oude akkerlaag. De sporen zijn aangetroffen in proefsleuf 1 en de kabelzoeksleufjes 1 en 2. Daarmee kan gesteld worden dat het een archeologische vindplaats betreft. Verder naar het noorden zijn in proefsleuf 2 en de kabelzoeksleufjes C en D geen sporen aangetroffen.

2. *Wat is de aard (complextype), omvang en fysieke kwaliteit daarvan?*

De aard van de vindplaats laat zich niet goed vaststellen. Vermoedelijk gaat het om de randzone van een vindplaats die zich verder in zuidelijke richting heeft uitgestrekt en die bij de verdiepte aanleg van de A35 nagenoeg volledig is weggegraven. Voor het deel dat daarvan in de strook langs de A35 nog resteert kan gesteld worden dat de fysieke kwaliteit nog redelijk is maar het betreft dan nog slechts een klein restant van de vindplaats.

3. *Uit welke periode dateren deze?*

De sporen dateren waarschijnlijk, op grond van de kleur en onscherpe randen, uit de periode van de prehistorie. Vanwege het ontbreken van vondsten kan er geen specifiekere datering worden gegeven. Aannemelijk is dat het gaat om sporen uit de late prehistorie (bronstijd of ijzertijd).

4. *Wat is de waardestelling middels de KNA-waarderingscriteria? Is de vindplaats behoudenswaardig?*

De vindplaats wordt als niet behoudenswaardig gekwalificeerd. Zie paragraaf 5.1.

5 WAARDESTELLING EN SELECTIEADVIES

5.1 WAARDESTELLING

Op basis van de resultaten van het proefsleuvenonderzoek dient er een waardering van de vindplaats opgesteld te worden om de behoudenswaardigheid te kunnen bepalen. De waardering vind plaats aan de hand van de waarderingscriteria volgens de KNA.³ Per onderdeel vindt een toewijzing van punten plaats en aan de hand van het totaal aantal punten wordt bepaald of de vindplaats als behoudenswaardig aangemerkt dient te worden. Bij een lage, gemiddelde en een hoge waarde worden respectievelijk 1, 2 en 3 punten toegekend.

Gaafheid

Er is een relatief lage dichtheid aan sporen. De sporen zijn qua gaafheid te vergelijken met sporen die doorgaans op reguliere opgravingen worden aangetroffen (gaafheid gemiddeld). Qua ruimtelijke gaafheid kan gesteld worden dat de sporen niet zijn aangetast door recente en subrecente bodembewerkingen. Als vindplaats in zijn geheel gaat het vermoedelijk om een restant van een grotere vindplaats die bij de aanleg van de A35 nagenoeg volledig is afgegraven.

De stratigrafie is afgezien van de post-depositionele processen die hebben plaats gevonden (aftopping in of na de late middeleeuwen), intact. Qua ruimtelijke relatie tussen de mobilia kan er vanwege het ontbreken van vondstmateriaal geen oordeel gegeven worden. Dat geldt eveneens voor de relatie tussen de mobilia en de sporen. Er zijn geen biochemische residuen aanwezig en te verwachten. Door de afdekking met een plaggendek zijn de sporen zo goed als niet verder vergankelijk. **De gaafheid van de vindplaats kan daarmee als laag worden beoordeeld.**

Conservering

Er zijn geen artefacten aangetroffen. Mochten die wel aanwezig zijn in sporen buiten de sleuven dan zal de conservering van organisch materiaal alleen dan goed zijn indien die zich in een natte bodemzone bevinden. Het is gebleken dat het grondwaterpeil op meer dan twee meter diep ligt. Bij het graven van de kabelzoeksleuven is in enkele sleuven op

---

3

een diepte van twee meter nog geen grondwater aangetroffen. Daarboven zullen organische materialen matig tot sterk vergaan zijn, afhankelijk van de materiaalcategorie. Daarom de conservering als **laag** worden aangemerkt.

Zeldzaamheid

De vindplaats betreft een set aan niet nader dan in de late prehistorie dateerbare sporen en deze liggen vermoedelijk in de randzone van een grotendeels afgegraven onbekende vindplaats. De zeldzaamheid is daarom **laag**.

Informatiewaarde

Vanwege de summiere datering van de sporen en het ontbreken van artefacten is de informatiewaarde van de vindplaats **laag**. Er kan geen vergelijking getrokken worden met vindplaatsen in de directe omgeving of de regio.

Ensemblewaarde

De bij informatiewaarde genoemde argumenten gelden ook voor de ensemblewaarde. Daarom is ook de ensemblewaarde **laag**.

Representativiteit

De vindplaats, of beter gezegd de aangetroffen sporen zijn representatief voor een (randzone) van een vindplaats uit de late prehistorie. Dergelijke sporen komen vaker voor onder oude bouwlandcomplexen. Vanwege het ontbreken van artefacten kan er echter niet veel over de vindplaats worden gezegd. De representativiteit is daarom **middelhoog**.

Op basis van deze criteria worden punten toegekend op een schaal van 1 tot 3. Het totaal van deze scores bedraagt 7 punten. Dit is een lage score en daarmee wordt de vindplaats als **niet behoudenswaardig** gekwalificeerd.

Kwaliteiten	Waardering s-criteria	Operationele parameters	score
Beleefde kwaliteit	Zichtbaarheid (herkenbaarheid en schoonheid)	Wordt niet gescoord	
	Herrineringswaarde	Wordt niet gescoord	
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	<ul style="list-style-type: none"> • Aanwezigheid sporen; • Gaafheid sporen; • Ruimtelijke gaafheid; • Stratigrafie intact; • Mobilia in situ; • Ruimtelijke relatie tussen mobilia onderling; • Ruimtelijke relatie tussen mobilia en sporen; • Aanwezigheid antropogeen biochemisch residu; • Stabiliteit van de natuurlijke omgeving. 	1
	Conservering	<ul style="list-style-type: none"> • Conservering artefacten (metaal/overig); • Conservering organisch materiaal. 	1
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	<ul style="list-style-type: none"> • Het aantal vergelijkbare vindplaatsen van goede fysieke kwaliteit uit dezelfde periode, binnen dezelfde archeoregio, waarvan de aanwezigheid is vastgesteld; • Idem, op basis van een recente en specifieke verwachtingskaart. 	1
	Informatiewaarde	<ul style="list-style-type: none"> • Opgraving/onderzoek van vergelijkbare vindplaatsen binnen dezelfde archeoregio (minder/meer dan 5 jaar geleden; volledig/partieel); • Recent en systematisch onderzoek van de betreffende archeoregio; • Recent en systematisch onderzoek van de betreffende archeologische periode; • Passend binnen vastgesteld onderzoeksprogramma van universitair instituut of Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed 	1
	Ensemblewaarde	<ul style="list-style-type: none"> • Synchrone context (voorkomen van vindplaatsen uit dezelfde periode binnen de microregio); • Diachrone context (voorkomen van vindplaatsen uit op een volgende perioden binnen de microregio); • Landschappelijke context; • Landschappelijke context (fysisch en historisch); geografische gaafheid van het contemporaine landschap); • Aanwezigheid van contemporaine organische sedimenten in de directe omgeving. 	1
	Representativiteit	<ul style="list-style-type: none"> • Kenmerkendheid voor een bepaald gebied en/of periode;- • Het aantal vergelijkbare vindplaatsen van goede fysieke kwaliteit uit dezelfde periode binnen dezelfde archeoregio waarvan de aanwezigheid is vastgesteld en waarvan behoud is gegarandeerd; • Idem, op basis van een recente en specifieke verwachtingskaart. 	2

5.2 SELECTIEADVIES

De aangetroffen vindplaats in het zuidwestelijke deel van het plangebied betreft een zone langs het talud van de diep uitgegraven A35. Op grond van de waarderingscriteria uit de KNA heeft deze vindplaats een lage waarde en is daarom als niet behoudenswaardig gekwalificeerd. Laagland Archeologie adviseert daarom om vanwege de voorgenomen plannen en de uitvoering daarvan (specifiek de bergingsvijver of -basin) geen verder onderzoek te laten uitvoeren.

6 LITERATUUR

Bakker, H. de & J. Schelling, 1989. *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland*. Staring Centrum Wageningen.

Bergman, W.A., 2014. *Enschede Plangebied Kuipersdijk 430. Bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek (verkennende fase)*. BAAC-rapport V-14.0230. Deventer.

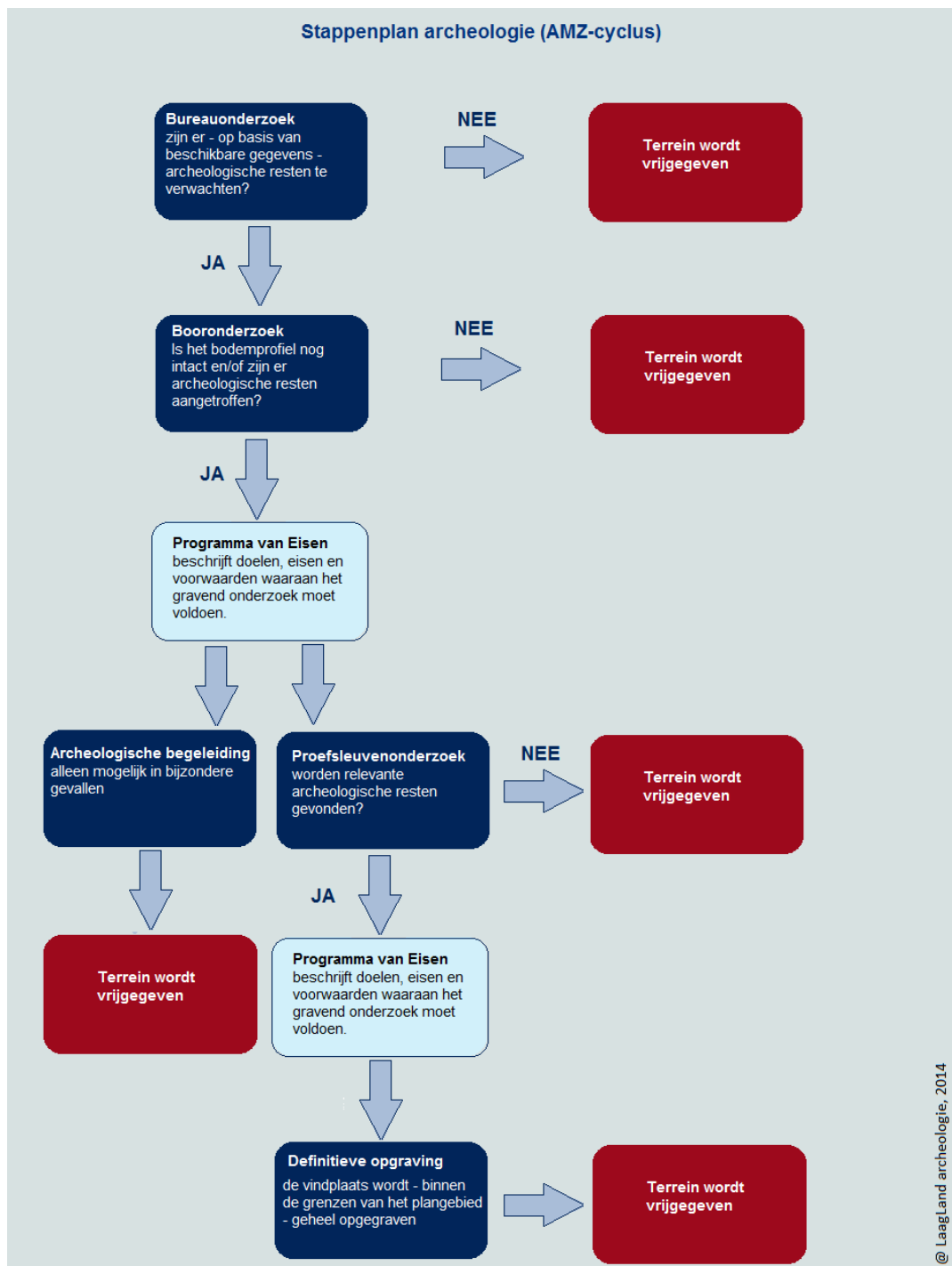
Bosch, J.H.A., 2008. *Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode versie 1.1. Op basis van de Standaard Boorbeschrijvingsmethode versie 5.2*. Deltares-rapport 2008-U-R0881/A.

Brouwer, E.W. 2016. *IVO-proefsleuven Hornbach terrein Enschede*. Laagland Archeologie.

Nederlands Normalisatie-instituut, 1989. *Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters*, Nederlands Normalisatie-instituut Delft.

BIJLAGE 1 AMZ-CYCLUS

BIJLAGE 2 ARCHEOLOGISCHE PERIODEN

Archeologische perioden		Datering	
Nieuwe tijd	C	1795	
	B	1650	
	A	1500	
Middeleeuwen	Laat	1250	
	Vol	1050	
	vroeg	Ottoons	900
		Karolingisch	725
Merovingisch		450	
Romeinse tijd	Laat	270	
	Midden	70 na Chr.	
	Vroeg	15 voor Chr.	
Prehistorie	Ijzertijd	Laat	250
		Midden	500
		Vroeg	800
	Bronstijd	Laat	1100
		Midden	1800
		Vroeg	2000
	Neolithicum	Laat	2850
		Midden	4200
		Vroeg	4900/5300
	Mesolithicum	Laat	6450
		Midden	8640
		Vroeg	9700
	Paleolithicum	Jong	35.000
		Midden	250.000
		Oud	
	Laagland archeologie vof, 2016		

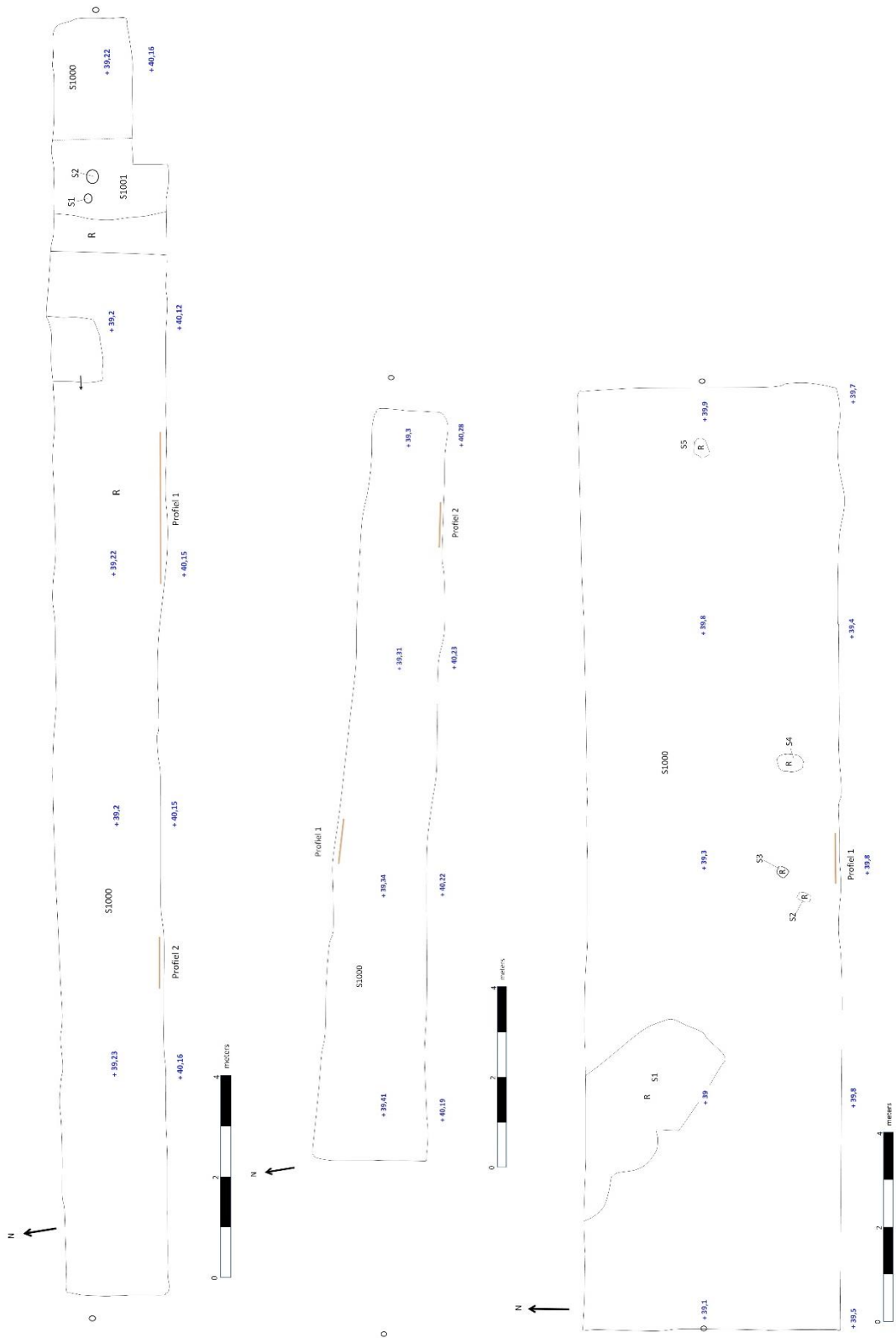

BIJLAGE 3 PUTTENOVERZICHT

BIJLAGE 4 SPORENKAARTEN VAN PROEFSLEUVEN

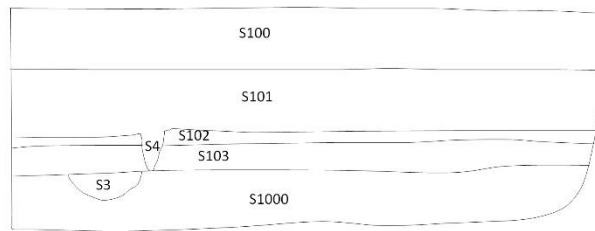

Proefsleuven 1, 2 en 3 (van links naar rechts).

BIJLAGE 5 PROFIELEN EN COUPETEKENINGEN

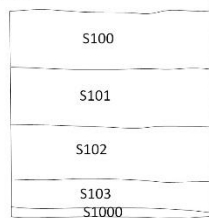
Werkput 1: profiel 2

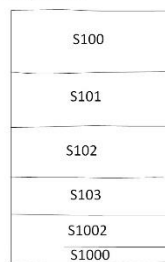
Legenda werkput 1 en 2

- S100 - zwak siltig zand, zwak humeus, matig fijn, donkerbruingrijs, zwak wortelhoudend. Bouwvoor
- S101 - zwak siltig zand, zwak humeus, matig fijn, donkerbruin. Plaggendeek
- S102 - zwak siltig zand, zwak humeus, matig fijn, bruin. Plaggendeek
- S103 - zwak siltig zand, zwak humeus, matig fijn, grijsbruin. Oude akkerlaag
- S1000 - zwak siltig zand, matig fijn, geel, met roestbrokjes. C-horizont
- S1001 - zwak siltig zand, matig fijn, lichtbruingrijs. C-horizont
- S1002 - zwak siltig zand, matig fijn, grijsbruingeel, mollenlaag
- S1 - zwak siltig zand, grijsbruin. Paalkuil
- S2 - zwak siltig zand, grijsbruin. Paalkuil
- S3 - zwak siltig zand, grijsbruin. Paalkuil
- S4 - zwak siltig zand, bruin. Paalkuil

Werkput 2: profiel 1

Werkput 2: profiel 2

Werkput 3: profiel 1

- S100 - zwak siltig zand, matig humeus, donkerbruin-grijs/bruin, matig fijn
- S1000 - zwak siltig zand, bruin-geel/lichtbruingrijs, matig fijn, BC-horizont

BIJLAGE 7 VONDSTENLIJST (N.v.T)

